

שמעתא עמיקתא

גליון קי"ב - פרשת כי תיצא - תשע"ב - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' שס

שמעתא אליבא דהלכתא

אשת כהן מעוברת, האם רשאית לילך לקברי צדיקים

א. איסור לכהן להיטמא למת. ב. כשהכהן כבר טמא. ג. כהנים שאין להם כתב יחס. ד. אשת כהן מעוברת, להכנס באהל המת. ה. כשאין סייס להתיר. ו. הליכה לבית חולים.

א. איסור לכהן להיטמא למת

כתבו הרמב"ם (ל"ת קסו) והחינוך (מצוה רסג) הזהירה התורה את הכהנים מלהיטמא למת מן המתים במין ממניי הטומאה בין בנגיעה בין במשא דכתיב (ויקרא פכ"א פס"א) "לנפש לא יטמא בעמיו". ועי' בשו"ע (יו"ד סי' שעג סע"ב) שאף כהן בעל מום מוזהר שלא להיטמאות, אבל חלל (אם הוא חלל מדאורי, ש"ך ס"ק ב') וכהנת מותרים ליטמא.

ב. כשהכהן כבר טמא

ונחקלו הראשונים כשהכהן כבר טמא מת אם מוזהר מן התורה שלא לחזור ולטמאות עצמו, דדעת הרמב"ם (אבל פי"ג ה"ו, נטירות פ"ה ה"יז) דאיכא בזה איסור דאורי, אולם דעת הראב"ד (אבל שם ונטירות שם ה"יז) שאין בזה איסור תורה, ועי"כ הכהנים בזמן הזה שהם בחזקת טמאי מת אין עליהן חיוב טומאה מה"ת. (ועי' בארצה"ח סי' א ארץ יהודה ס"ק ז) הטעם דכולנו בכלל טמאי מתים בזה"ז.

ועי' ברמב"ן (מכות כא. ד"ה מתניי) שנקט דמ"מ אף להראב"ד איכא איסור. ודעת החת"ס (יו"ד סי' שלט) דאיכא איסור דרבנן בעלמא, ובדגמ"ר (יו"ד סי' שעב על סע"ב) מסיק (בדעת הראב"ד) דאיכא איסור תורה אלא שאין לוקים עליו, וכן נקט בחלקת יואב (ת"י סי' טע"ג). אבל באג"מ (יו"ד ח"א סי' רל ע"ג) כתב דע"כ שלהראב"ד ליכא איסור, או דאיכא רק איסור מדרבנן. ועי' עוד ברמב"ן (שם ותוה"א ענין הכהנים ד"ה לה יטמא אינו).

ולמעשה מבואר בדגמ"ר (יו"ד סי' שעב) שנקטינן כהרמב"ם דאסורים להטמאות אף בזה"ז מה"ת, אלא דעיי"ש שמ"מ מצרפים דעת הראב"ד לסי"ס, אבל האג"מ (שם סוף ע"ג ב' ג) חולק ע"ז דאינו מצטרף. והחת"ס (יו"ד סי' שלט) עכ"פ צירף כסניף דעת הראב"ד.

ועי"כ אין להם להכנס באהל המת וכדו' ואף בקברי צדיקים אסור דאף קבריהם מטמאים (עי' תוס' ב"מ קיד. ב), מהרי"ל (סי' קט), פאת השלחן (סי' ב אות יח) ופת"ש (יו"ד סי' שעב ס"ב). וכן בשד"ח (ח"ו מעי' אר"י אות ג' וח"ט מעי' ראש השנה ד"ה והואיל) מסיק דצדיקים מטמאים ואסור לכהנים ללכת לקברי צדיקים, עיי"ש באורך.

ג. כהנים שאין להם כתב יחס

ועי' בריב"ש (סי' צד) שנקט דאף שהכהנים בזמנינו אין להם כתב יחס, מ"מ דינם ככהנים לחומרא לכל דבר מפני חזקתן, ועי"כ אין לשום כהן להקל בשום ספק איסור כהונה, שאחר שהוא מחזיק עצמו לכהן יש לו לנהוג כל דיני חומר כהונה דאזלינן בתר חזקתו. ועי' במהרש"ל (פכ"ה סי' ט) דבה"ז שאין אנו יודעין איזה כהן אמיתי לא מחזקינן אותו לכהן ודאי. והביאם הט"ז (יו"ד סי' שכב ס"ק ה) והש"ך (שם ס"ק ט). אולם הבחזו"א (שביעית סי' ה ס"ק יב) כת' דמה"ת הן בחזקתן לכל דבר. ועי' עוד במ"א (סי' תנו ס"ק ט וסי' רא ס"ק ד), ביפה מראה (ירושלמי ברכות פ"ח אות ב), במשל"מ (עבדים פי"ג ה"ח), בפת"ש (יו"ד סי' שכב ס"ק ג), בשד"ח (ח"ג מעי' כ"ף כלל צב) ובאג"מ (שם).

ד. אשת כהן מעוברת, להכנס באהל המת

והנה מבואר ביבמות (קיד.): דאסור לטמא כהן קטן בידיים משום איסור "לא תאכילום", וכן פסק השו"ע (סי' שמג יו"ד סי' שעג סע"א) דמוזהרים הגדולים על הקטנים שלא לטמאותן.

אלא דעיין בש"ך (יו"ד סי' שעג ס"ק א) שכתב בשם הרוקח (סי' שסו) דמ"מ אשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת דאיכא סייס שמא נפל הוא או שמא נקבה הוא, עי"כ. ומבואר בדמקום סייס לא חיי' משום האיסור לטמא כהן בידיים. [ועי' במנ"ח (מצוה רסג אות ג' ד"ה דע) שכת' דאף דרוב לא הוי נפלים (וא"כ לא הוי ספק) מ"מ סמוך מיעוט נפלים למחצה נקבות והו"ל רובא. ועי' בזה בפמ"ג (סי' שמג א"א ס"ק ב), ואכמ"ל. ועי' עוד במ"ב (סי' שמג ס"ק ג) שמשמע דלולי הסי"ס איכא בזה משום איסור ספיה, וכ"כ בבית הלוי (ח"א סי' טו) ובמהרש"ג (ח"א יו"ד סי' עג ד"ה ודבריהם). דלא כמו שרצה לדחות באחיעזר (ח"ג סי' פא אות ז) דלאו מטעם איסור ספיה קאיתנין עלה, אלא משום הא דמבואר ברמב"ם (אבל פי"ג) דהמטמא את הכהן והכהן שוגג לוקה המטמא, ומטעם זה היתה אסורה להכנס לולי הסי"ס. ועי' בעונג יו"ט (יו"ד רס"י קטו)].

ה. כשאין סייס להתיר

אלא שהקשה המ"א (סי' שמג ס"ק ב) על דברי הרוקח הנ"ל דבלא"ה יש להתיר בזה דטהרה בלועה אינה נטמאת כמבואר באהלות (פ"ו מ"ה) ובחולין (פד) וכן פסק הרמב"ם (סוף ה"ל טומאת מת), וצ"ע. ועפ"ז פסק החכמת אדם (כלל קס אות א) דלא כהרוקח, ואפי' היכא דליכא סייס וכגון שיודעת בודאי שכלו ט' חודשים (ותו ליכא ספק שמא נפל הוא) מ"מ מותר לה להיכנס באהל המת דהוי טהרה בלועה. וכן נקט בעל החו"ד בדרך החיים (טומאת כהן לקרובים אות ג).

מיהו בשאלת יעב"ץ (ח"ב סי' קעז) כתב דאה"נ דס"ל להרוקח דשייך טומאה בעובר דאלי"ה סייס למה לי, ועי"כ הנהר בזה ואינו רוצה לסמוך על סייס איכא משום חסידות [ועי' בעין זוכר (לחיד"א מעי' סי' אות טו) דהטעם

פניני הלכה

השומע קדיש תתקבל באמצע פסד"ז איזה אמנים יענה

כתב המחבר (סי' נ"א ס"ד) דצריך לזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח. וכתב הרמ"א דאפי' לצורך מצוה אין לדבר בין ברוך שאמר לישתבח. אולם מ"מ לעיל מיניה כתב המחבר (שם ס"ב) דאם סייס ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן. וכתב שם המחבר (שם ס"ג) דכתב בכוננות [שער הכוננות ריש ענין ברכת השחר] דמותר לענות אמן דברכות אחר ברוך שאמר. וכי"כ לדינא בברכ"י (סי' ג) ובכה"ח (סי' ה). וכי"כ המשנ"ב (סי' ח), אלא הדעלה דהיינו דוקא במקום דסליק ענינא.

(ובמג"א (שם ס"ק ג) כתב דנ"ל דאפי' באמצע ברוך שאמר מותר לענות אמן כיון שלא הוזכרה ברכה זו בגמ'. (וביאר המשנ"ב (שם ס"ג) כוננות דדוקא לענין אמן של ב"ש או של ישתבח כתב המחבר דאם סייס קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן, אבל שאר אמנים מותר לענות אפי' באמצע ב"ש או ישתבח. ודלא כמשמעות המשנ"ב דלמסקנת המג"א אף על ברכת ב"ש וישתבח יענה אמן באמצע הברכה (בה"ל שם ד"ה אם סייס)). אלא דמ"מ כתב המשנ"ב דאם עומד אחר תיבת ברוך אתה ה' קודם שסיים מלך מהולל בתשבוה, כתב הח"א דאסור לו לענות, דבה מקלקל לגמרי את הברכה. אולם החיד"א (קשר גודל סי' ז' אות כ"ט) כתב דמדברי האר"י משמע דבאמצע ברוך שאמר לא יענה אמן, ונראה דכוננת הרב על על אמן דברכות דלא יענה באמצע, דב"ש נתקן קודם התלמוד. עכ"ל. וכי"כ בבא"ח (פרשת ויגש אות ט'). והובאו דבריהם בכה"ח (שם ס"ק י"א).

והנה לענין ברכות ק"ש כתב המחבר (סי' ס"ו ס"ג) – לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק אפי' באמצע הפסוק, וכן למודים דרבנן, אבל לא יאמר אלא תיבת מודים בלבד.

והנה שם הרמ"א – וכן בברכו לא יאמר יתברך וישתבח כו', וי"א דאמן שעונים אחר ברכת האל הקדוש ואחר שומע תפילה יש לו דין קדושה ויכול לענות אותם בק"ש, וכן עיקר. ולכל הני מילי פוסקים מכ"ש באומר תחנונים. עכ"ל. וכתב הע"ת (סי' י) דנראה דיש ללמוד ג"כ במכ"ש דיכול להפסיק בפסד"ז. וכי"כ שם המשנ"ב (סי' כ"ג) דכ"ש בפסד"ז.

והנה הכה"ח (סי' כ"ג) דמ"ש הרמ"א וי"א דאמן שעונים וכו' וכן עיקר, זהו דוקא לדעתו, אבל דעת המחבר דאין לענות אמן על שום ברכה ואפי' ברכת האל הקדוש ושומע תפילה, וכמ"ש בבי"י דזה למד הסמ"ק מדברי הירושלמי אבל תלמודא דידן פליג ועי"כ לא הזכירוהו הפוסקים. ולפיכך לא כתב זאת בשו"ע. וכי"כ המאמ"ר (אות ד') בדעת המחבר. וכי"כ לדינא בבא"ח (פרשת שמות אות ו').

ומ"מ כיון דחזינן דשרי לענות אמן דקדיש באמצע ברכות, ק"ש, כ"ש דשרי לענות אמן דקדיש באמצע פסוקי דזמרה, דהא ברכות ק"ש חמורות טפי, כדחזינן דאסור לענות בהם אמן דברכות (ורק אמן דהאל הקדוש ושומע תפילה ס"ל לרמ"א דשרי לענות).

והנה גבי עניית אמן דקדיש באמצע ברכות ק"ש כתב המג"א (סי' ס"ו ס"ק ו') דבאמן יהא שמייה רבא יאמר עד עלמא, וישתוק וישמע עד אמן שאחר יתברך ויענה אמן, כי יש מ"ח אם חייב לומר כל הנוסח של יתברך. ומתקבל והילכך לא יענה אמן כי אינו אלא מנהג. והובאו דבריו להל' במשנ"ב (סי' ח' ע"ש ובשה"צ ס"ק כ"א).

(ועי' במג"א שם ס"ק ו') דכתב דנ"ל שבאמן יהא שמייה רבא אומר ג"כ תיבת יתברך, דהפליג מאד בבי"י בעונש המפסיק בין עלמא ליתברך. אולם בגר"א (שם ס"ק ו') כתב דאין דבריו עיקר דברמב"ם ובטור וכל הפוסקים איתא להדיא עד עלמא. ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ז) העלה כדברי הגר"א, וצ"ע בשה"צ דכן הוא בח"א.

ודעת המחבר (סי' נו ס"ג) דאסור להפריד בין עלמא ליתברך. ובבא"ח (שמות אות ו') כת' דאע"ג דדעת המחבר לענות עד יתברך, מ"מ מדברי האר"י מוכח דיענה עד בעלמא, וכן עיקר, ואפי' באמצע בברכות ק"ש).

ובכה"ח (שם ס"ק כ"ג) כתב דבה' אמנים ראשונים שיש מתחילת הקדיש עד דאמירן בעלמא ויכל להפסיק גם לדעת המחבר, אמנם מתקבל והילכך לא יענה אמן דתתקבל או יהא שלמא ועושה שלום אינו אלא מנהג, וכמ"ש המג"א.

והשתא ל"ע מאי דינא אם שומע קדיש תתקבל באמצע פסוקי דזמרה, האם יענה מתקבל והילכך או לא, דאע"ג דגבי ק"ש דינא הוא שלא יענה מ"מ אפטר דבאמצע פסד"ז שרי לענות, וכדחזינן גבי אמן דברכות דקיל טפי.

אולם אע"ג דחזינן דשרי לענות אמן דברכות באמצע פסד"ז, מ"מ א"א להביא ראיה מה לנידון דידן, דלא לכל שבח שרי

להחמיר הוא משום ש"ס אסור לכתחילה]. וביאר **בבב"י** (סי' שמג אות ב) שע"כ לחלק בין טהרה בלועה לנדון דידן, דדוקא היכא שמת הולד או כיוצא אז אינה מטמאה טהרה בלועה, אבל היכא דהעובר חי כבנ"ד כיון דק"י"ל דעובר ירך אמו א"כ כשאמו נטמאת גם הוא נטמא, ולהכי אתי עלה הרוקח למשרי מטעם ס"י, וכ"כ **בתפארת למשה** (סי' שעא הביא במחב"ר אות א) ו**האבני מלואים** (סי' פב ס"ק א). [אלא דע"י **במאירי** (סוכה כא. ד"ה כבר) שאף עובר בכלל טומאת בית הסתרים דאינו נטמא. ו**החת"ס** (המבוא לק' ובהגהות על המ"א שם) דחה צד זה דאם עובר ירך אמו א"כ אינו זכר אלא נקבה, וכהנת אינה מוזהרת על הטומאה. וכן הקשה **בעונג יו"ט** (יו"ד ססי קטו). וע"י **בבנין ציון** (החדשות סי' צ"ו-צז), **במנ"ח** (מצוה רסג אות ג), **בהר צבי** (יו"ד סי' רפא), **בדעת תורה** (סי' שמג) ו**בקובץ שיעורים** (ח"ב סי' מא)].

אולם **בשו"ת הרדב"ז** (ח"א סי' ר' הובא בפתי"ש שם ס"ק א) כת' ליישב דהרוקח איירי באשה שקרבו ימיה ללדת וחיישין שמא יוציא הולד ראשו ונמצא שהוא כילוד, ואינה טהרה בלועה, ותינוק בן יומו נטמא באהל. וכן נקטו **הנתיב חיים** (על המ"א שם) ו**החת"ס** (יו"ד סי' שנד) [וע"י ברדב"ז שם שאפ"י אם קים ליה שכלו לו חדשיו הא דלא חשיב נפל ה"מ היכא דנולד חי ואח"כ מת, אבל כל היכא דאכתי לא נולד ולא היכא ליה חזקת חיות אכתי איכא ס"י ספק נקבה ספק זכר ואת"ל זכר שמא ימות בשעת לידה, דמעשים בכל יום שיוצא הולד ראשו ויחנק וימות, הלכך אכתי איכא תרי ספיקי אפ"י שהוציא ראשו, שאם לא נולד חי עדיין נפל הוא דאין חדשים בלא חיות, ע"כ]. אולם מהחכ"א הנ"ל לא משמע כדבריו].

ולמעשה כבר פסק **המ"ב** (סי' שמג ס"ק ג) כדברי הרדב"ז. וכ"כ **בשבט הלוי** (ח"י סי' קעה אות ב), וכתב דאף היכן שיודעת שעוברת זכר ע"י "אולטרה סונד", מותרת להכנס באהל המת דאין צורך בס"י דעד שיצא הולד או מתעורר לצאת [ואף אחר הלידה כיון שאמו צריכה לשהות בבית חולים מותר להשאיר את התינוק שם כי זה גדר סכנה להפריש התינוק מאמו. וע"י עוד **בתורת היולדת** (פני"ז הגה ג)]. ו**בכף החיים** (שם אות ד) הביא דברי **הברכ"י והנתיב חיים** הנ"ל ולא הכריע בדבר, אלא דסיים דראוי לנהוג סלסול וליזהר אף שמוותרת ליכנס, דמ"מ כיון דאם הוא זכר נטמא טוב שלא יטמא, ע"כ.

מעתה יוצא דלפי **השאלת יעב"ץ** ודעימיה אם איכא ס"י אשת כהן יכולה להכנס לאהל המת וקברי צדיקים, אבל אם ליכא ס"י אסור משום דעובר ירך אמו ואסור לטמאותו. ולאור דבריו אם יודעת ע"י בדיקות (כגון "אולטרה סונד") שעתידה להוליד בס"י בן זכר אסורה להכנס דאין כאן ס"י. אבל לדעת **הרדב"ז** החולק עליו, אף כשיודעת שכן זכר בבטנה שרי, אלא דאם קרבו ימיה ללדת אסור דאין כאן ס"י כנ"ל. ומ"מ לדעת **הברכ"י** (שם) ו**הכף החיים** (שם) ראוי לנהוג סלסול וליזהר בכל גוונא. וכן **במנחת יצחק** (ח"י סי' מב ד"ה ודאתאן) כתב דבאשת כהן מעוברת יש מקור גדול שלא תלך לבית החיים בימי עיבורה, אף דמצד הדין מותרת מטעם ס"י.

[ומ"מ יש נשים דבלא"ה נוהגות שלא להכנס לבית הקברות בימי עיבורן, וע"י **במנחת יצחק** (ח"י סי' מב) שכתב דלא ידע המקור לזה אבל די לנו מש"כ הרשב"א דאין לדחות הקבלה שיש ביד נשים הזקנות. ו**בשבט מוסר** (פכ"ד) כת' שתהיה אשה נוהרת פרט בימי עיבורה שלא תכנס למקומות של טומאה דהולד נוצר לפי ראות עיניה, ע"כ. ומ"מ לצורך כגון ביום היא"צ או על קברי צדיקין אין קפידא [נטעי גבריאל (פפ"ד אות ד)] שהרי התירו לנדה להכנס לצורך הקמת מצבה שלא תהיה לה עגמת נפש בזה].

ו. הליכה לבית הולדים

אלא דכל הנ"ל כשנכנסת לאהל המת או בית הקברות וכדו', אבל אם רצונה ללכת לבית חולים דאיכא "חשש" שיש שם מתים, אף אם יודעת שכן זכר בבטנה וכבר העובר עומד לצאת רשאית להכנס שם, דאכתי יש כאן ס"י שמא אין מת בבית חולים ואם יש שמא נפל הוא כמ"ש **הגרנ"ק שליט"א** (חוט שני ח"א ענינים שונים אות ד). ואף אם נודע דיש שם מת וליכא ס"י אכתי אם איכא סכנה אם תלך לבית חולים אחר (דאין בו משום חשש טומאה) ודאי שרי לה להיכנס שם דאין לך דבר שעומד בפני פקו"י, וכן כמבואר **בחת"ס** (יו"ד סי' שלט) ו**בחוט שני** (שם).

בשבט הלוי (ח"ב סי' רה) כתב עוד דכיון דעל עצם ההליכה לבית החולים אפ"י קודם ללידה אין חשש כמבואר לעיל בשם הרדב"ז ודעימיה, שוב גם על מה שהיא גורמת שיטמא הולד שם אין עליה אשמה, והוא עפ"י המבואר בשו"ע או"י סימן רמ"ח ס"ד דמותר לצאת ערב שבת לצורך מצוה בשירה במדבר אע"פ שהם צריכים לחלל שבת מפני הסכנה, ע"כ. [וע"י **בחת"ס** (יו"ד סי' שלח ד"ה בודא) דאין לאסור לכהן להיות רופא אע"פ שאם יזדמן אח"כ גוסס הצריך לרפואה יצטרך לבקרו ולעסוק ברפואתו ויש ללמוד כן מספינה ג"י קודם שבת].

ובכל גווני בבית חולים של עכו"ם קיל טפי דיעוין **בשו"ע** (יו"ד סי' שעב סעי' ב) שפסק דנכון ליזהר מטומאת אהל של מת עכו"ם, וע"י **באג"מ** (יו"ד ח"א סי' רל ענף ג ד"ה ומצד) ו**בשד"ח** (ח"ה מע' המ"ם כלל קג ד"ה ואם מת). ואף לענין נגיעה במת עכו"ם יש מקילין, ע"י **בש"ך** (שם ס"ק ד) ו**באג"מ** (שם ענף ג).

מסקנת דינא

העולה לדינא, א' אשת כהן מעוברת, אפילו קרבו ימיה ללדת, מותרת ליכנס באהל המת. והדין כן אף כשיודעת שעוברת זכר כגון על ידי "אולטרה סונד". אלא אם כן הולד מתעורר לצאת. ויש מי שאומר שראוי לנהוג סלסול וליזהר אף שמעיקר הדין הדבר מותר. [ומ"מ יש נשים (אם מאלו שאינן אשת כהן) שנוהגות שלא ללכת לבית הקברות בימי העיבור]. ב' אשת כהן רשאית ללדת בבית חולים שיש בו משום טומאת כהנים. אולם אם בידה ללכת לבית חולים שאין בו משום טומאת כהנים, אם גם בו מטפלים באופן מקצועי, לכתחלה תלך לשם (אם אין כרוך בזה שום סכנה). ובבית חולים שיש רק חשש טומאת כהנים ואין שם טומאה בודאי, מותרת אף ללכת שם בכל אופן (ובכל מצב על הבעל שהוא כהן להיזהר שלא להטמא).

להפסיק בפסד"ו, תדע דבסי' ס"ה כתב המחבר דאם קרא ק"י ונכנס לבהכ"ס ומצא ציבור שקורין ק"י צריך לקרות עמהם פסי ראשון, אבל אם הוא עסוק במקום שאינו ראוי לפסוק כגון מברוך שאמר והילך לא יפסיק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסי ראשון בניגון הציבור שיראה כאלו קורא עמהם. עכ"ל.

ואע"י **דהב"ח** [שם ד"ה קראה ונכנס] פליג וס"ל דעונה עמהם, והובאו דבריו **במ"א** [סי' קד], וכ"כ **במשנ"ב** [סי' י"א] משמיה **דה"ח**. שאני התם דהוא מפני שיקבל עליו עול מלכות שמים, ולכא להביא ראיה מהתם לשרא שבחים. וע"י **בפמ"ג** [אי"א סי' ג] שכתב - ובאמצע פסד"ו, הנה ממג"א כאן שכתב אפילו באמצע ברכה דברוך שאמר עונה אפילו ברכה אחת, וכל שכן באמצע פסד"ו, וכן נראה מא"ר סימן ס"ו אות ו', וע"ש. הן אמת מהר"ב סימן ס"ו סעיף ג' ולכל הני מילי פוסקים כל שכן באומר תחנונים, משמע שלא אמנים לא, ואפשר תחנונים חמירי פוסקי דומיה. ועיין בסימן ס"ה סעיף ב' בט"ז ומ"א [סי' ד] ואליה רבה ס"ק ג', י"ל אמרן מפסיק דמחויב לענות אמרן אחר ברכה, מה שאין כן פסוק ראשון כל שאינו יכול בקל אין צריך להפסיק כאמרו. עכ"ל. וחז"ן דיש לחלק בין דבר שמחויב לענות לדבר שאינו מחויב לענות.

וע"י **במשנ"ב** [שם ס"ק ח] דכתב משמיה **דה"ח** דאסור לומר ברוך הוא וברוך שמו באמצע פסד"ו כיון שלא נזכר בגמ'. וכ"כ **בנה"ח** [סי' ק"ב] משמיה **דהחיד"א** ושי"א דלא יענה ברוך הוא וברוך שמו בתוך פסד"ו. ע"כ. הרי דלא כל מידי דשבח שרי לענות באמצע פסד"ו. וא"כ י"ל דה"י אסור לענות אמנים דמתקבל ואילך שאינם אלא מנהג.

ובב"א [פרשת ויגש אות טו י"ז] כתב - בתוך פסוקי דזמרה יענה אפלו אמנים דברכות, כי כן העיד רבנו מה"ר חיים ויטל ז"ל על רבנו האר"י ז"ל דהיה עונה אמרן דברכות אפלו היה באמצע הזמירות, אך לא פרש לנו על אמנים של תתקבל ועל ישמרו ויהא שלמא, ובספרי הקי' מקבצאל נסתפקתי בזה. ומדברי הרב שלמי צבור [דף פה.] משמע דגרעיני אמנים אלו מן אמנים דברכות, אך לא פרש שם על דבר זה, ומדברי ספר הכונות יש להבין קצת דדוקא באמנים דברכות קאמר. וסוף דבר העלתי, מחמת ספק שבו ועל תעשה עדיף, דאמנים אלו ירהר בלבן, וכל שכן על ברוך הוא וברוך שמו דיהרהר ולא יענה, ע"כ. והובאו דבריו לדינא **בכה"ח** [סי' נ"א ס"ק י"א]. וכיוצ"ב מובא משמיה **דהגר"ש** [הליכות שלמה פ"ו הל' י"א דבר הל' י"ד] דאין לענות אמרן דתתקבל ועל ישראל וכו' באמצע פסד"ו.

אולם **באג"מ** [או"ח ח"ד סי' י"ד] כתב - ובדבר האמנים של אחר החצי קדיש שאינם מהקדיש אלא הוספת תפילות, הנה אחר התקבל מסתבר שיש לענות בפסד"ו, וכן אחר על ישראל ועל רבנן מקדיש דרבנן מסתבר שיש לענות, אבל אחר יהא שלמא ואחר עושה שלום מסתבר שלא לענות בפסד"ו. עכ"ל. הנה כתב לחלק כן מדעתו הרחבה ולא נחית לפרש מקור דבריו.

[ולענין האמנים שבחצי הראשון של הקדיש, דעת פוסקי ספרד הנ"ל דשרי לענות כל ה' אמנים. ולענין יהא שמיה רבא דעת המחבר דיענה עד יתברך ועד בכלל, ודעת הבא"ח הנ"ל דיענה עד עלמאי וכמ"ש האר"י]. אולם באג"מ הנ"ל כתב דהאמן שאחר ויקרב משיחיה לנוסח ספרד, אין לענותו באמצע פסד"ו, דלא הוזכר ברמב"ם בסדר התפילות שלו שהוא נוסח ספרד, אולם אמר דאחר יהא שמיה רבא כיון שהוזכר ברמב"ם שרי לענות. וכיוצ"ב כתב הליכות שלמה הנ"ל דיענה את האמן הראשון, איש"ר ואמר שאחר דאמירן בעלמא, ולא שאר אמנים ובר"ך הוא שהם רק ממנהגא. אולם כתב דהמדקדים שלא לפחות מה' אמנים בכל קדיש מותרים לענות אמרן של ויצמח ושל ברוך הוא.

אם פניני מופר פנ עניני חודש אלול

אימת הדין אין מטרתה להביא ליאוש - "פחד במה שנוגע לעניני עולם הזה הוא חסרון, כי הוא מונע את האדם מלעשות את המוטל עליו ונוקו רב, וכן מצינו שהיו מכריזים ביציאה למלחמה "מי האיש הירא ורך הלבב... ילך וישוב לביתו"... **מאינד גיסא, פחד בכל מה שנוגע לעניני הרוחניים של האדם הוא מעלה גדולה**, כמו שכת' רבנו יונה (ש"ת י"א, ב) "אמר אחרי כן אשרי אדם מפחד תמיד, פירוש אע"פ שהוא מודה ועוזב יש עליו לפחד תמיד, אולי לא השלים חק התשובה"... וכן פחד מהדין בימים הנוראים הוא חיוני, ויש בו תועלת רבות ומעלות גדולות הגורמות לשנות את הדין לטובה". (שפת חיים עמ' סה)

- **"שברון לב מפחד הדין אינו צריך להביא את האדם למחלת היאוש, אדרבה הוא אמצעי לדרבן את האדם לשפר מעשיו כמש"כ הגר"י סלנטר** (מכתב ז) בתחילה ייבור לבבו מאימת דין הגופני, כי נורא הוא, וחיוני וחיי בני ביתו וצרכיו תלוי בזה, ומזה יבוא לתקן דרכיו והיה להועיל ליום הכיפורים". (שם עמ' סז)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"